

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЖІНКИ ПІСЛЯ ВІДБУТТЯ ПОКАРАННЯ

DOI: 10.37692/VISNYK.AAU.16.2(43).95-100

УДК: 343.9

М. О. ЄВДОКІМОВА

*аспірантка, Академія адвокатури України
(Науковий керівник : професор Р. В. Береша)*

Постановка проблеми. Проблема соціальної адаптації жінок після відбуття покарання – є досить актуальною. Адже від того, наскільки вдало пройде процес пристосування жінки, яка відбувала покарання, до нових соціальних умов, залежить не лише її подальша доля, а й доля її найближчого оточення. Слід зазначити, що суспільство зацікавлене, щоб особи, які відбули покарання у виді позбавлення волі більше не повторювали власних помилок і не вчинювали нових злочинів. Однак на сьогодні маємо ситуацію, коли доля людини, яка прагне покінчити з кримінальним минулим, найчастіше мало хвилює як суспільство в цілому, так і окремих його членів (у тому числі представників владних структур). Тому від розв'язання проблеми повернення колишніх засуджених жінок до законослухняного способу життя залежить ефективність заходів щодо попередження злочинності в цілому, та жіночої злочинності зокрема.

Стан дослідження. Над проблематикою соціальної адаптації жінки, яка відбула покарання працювали такі вчені як: І. Г. Богатирьов, В. Ф. Лагоцька, О. М. Неживець, І. М. Романюк, В. М. Трубніков, І. В. Шмаров та інші.

Мета статті – аналіз такого процесу як соціальна адаптація жінки після відбуття покарання.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «соціальна адаптація» закріплено у вітчизняному законодавстві. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», – це процес

У статті розкрито сутність роботи із жінками, які повернулись із місць позбавлення волі. Розглянуто основні підходи до визначення поняття «соціальна адаптація», висвітлено ключові аспекти організації соціально-побутової, морально-психологічної роботи безпосередньо із такою категорією осіб та із їх найближчим соціальним оточенням.

Ключові поняття: жіноча злочинність, ресоціалізація, реабілітація, соціальна адаптація, поступенітенційна допомога.

THE PROBLEMS OF WOMEN'S SOCIAL
ADAPTATION AFTER PENALTY

Evdokimova M. O.

Received: 9 Nov 2019

засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [1].

Шлях проведення соціальної адаптації особи після відбуття покарання умовно можна поділити на такі етапи: перший етап (початковий) – даний етап включає в себе оформлення документів та реєстрацію особи за новим місцем проживання, відновлення прав на житло, сімейних відносин, входження в трудовий колектив і встановлення взаємовідносин з найближчим соціальним оточенням. Успішність проходження зазначеного етапу багато в чому залежить від попередньої роботи працівників установ, де особа відбувала покарання; другий етап (перехідний) – це етап засвоєння соціально корисної моделі поведінки, нових соціальних ролей та функцій, навичок і звичок; третій етап (завершальний) – етап утвердження у свідомості особи, яка відбувала покарання, корисних поглядів, моральних цінностей, бажання чесно трудитися, точно і неухильно виконувати вимоги законів і норм моралі. Йдеться про закріплення досягнутих у процесі виконання покарання позитивних результатів впливу і досягнення цілей виправлення. Для благополучного проходження другого і третього етапу соціальної адаптації необхідне залучення державних установ, органів та інститутів громадськості, які надають допомогу зазначеним категоріям осіб.

Серед основних проблем, з якими постійно стикаються особи, які відбули покарання, є: працевлаштування, відсутність житла, відновлення документів, психологічні проблеми адаптації, відсутність фінансів, поганий стан здоров'я (захворювання на туберкульоз, гепатит тощо) [2, с. 122–123].

Механізм соціальної адаптації жінки, яка відбула покарання включає наступні складові елементи: соціальна адаптація жінки у професійно-побутовій сфері; соціальна адаптація жінки у сфері відновлення сімейних зв'язків; соціальна адаптація жінки у морально-психологічній сфері.

Соціальна адаптація жінки у професійно-побутовій сфері. Кримінально-виконавчим кодексом України, а саме ч. 1 ст. 156 передбачено, що адміністрація установи не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання через територіальні органи внутрішніх справ і центри зайнятості населення вживає заходів щодо трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання [3]. Координація взаємодії суб'єктів соціального патронажу здійснюється на основі «Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [4].

Важливим аспектом успішної соціальної адаптації жінок, які відбули покарання, є наявність житла після звільнення, як однієї з базових потреб людини. Зокрема, статтею 47 Конституції України передбачено, що кожен громадянин має право на житло [5]. Слід зазначити, що у реальному житті значній кількості колишніх в'язнів нема куди повернутися після відбуття покарання, вони часто стикаються з тим, що, навіть маючи певну житлову площу до ув'язнення, втрачають її на момент звільнення. З'ясовується, що вони втратили житло з різних причин: родичі за час відсутності ув'язненого продають житло чи виписують його з помешкання тощо [6, с. 131].

Слід зазначити, що велику роль у процесі соціальної адаптації осіб, які відбули покарання, відіграють: громадські організації, центри соціальної адаптації тощо.

Так, за даними Державної кримінально-виконавчої служби, станом на кінець 2017 року за напрямком сприяння ресоціалізації засуджених співпрацювало 367 об'єднань громадян, 29 із яких – міжнародні неурядові благодійні організації, 106 організацій всеукраїнського, 107 – регіонального та 125 – місцевого рівня. Представниками громадських організацій за 2017 рік здійснено 12,4 тис. відвідувань установ, проведено

11,4 тис. заходів, які охопили 41 тис. засуджених [7].

Іншою суттєвою проблемою для жінки, яка відбула покарання, є її працевлаштування. Слід зазначити, що проблема працевлаштування осіб, які відбули покарання, є комплексною і включає в себе питання не тільки забезпечення роботою, а й контроль за дотриманням трудового законодавства керівництвом підприємств, установ та організацій [8, с. 83–84].

Статтею 22 Кодексу законів про працю України встановлено заборону необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу, а також будь-якого прямого або непрямого обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні трудового договору [9].

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», держава гарантує у сфері зайнятості захист від дискримінації, необґрунтованої відмови у найманні на роботу і незаконного звільнення [10]. Додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню мають, зокрема, особи, звільнені після відбуття покарання або примусового лікування. Необґрунтована відмова у прийнятті на роботу може бути оскаржена до суду. Пунктом 6 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6.11.1992 № 9 роз'яснено, що при обґрунтованості позову про незаконну відмову у працевлаштуванні суд рішенням зобов'язує роботодавця укласти трудовий договір із позивачем з дня звернення за приводу прийняття на роботу. Крім цього, такому працівникові оплачується вимушений прогул [11]. Слід також зазначити, що складнощі з прийняттям на роботу осіб, які відбули покарання, ґрунтуються на завідомо відстороненому відношенню до такої категорії осіб, на цьому ґрунті виникає побоювання того, що колишній засуджений може знову вчинити новий злочин.

Соціальна адаптація жінки у сфері відновлення сімейних зв'язків. Складність цього

виду адаптації багато в чому пояснюється тим, що більшість осіб, які відбули покарання, втрачають зв'язки зі своїм безпосереднім оточенням «на волі». Висвітлюючи проблему відновлення сімейних відносин, зазначимо, що сім'я є однією з основних сфер соціального середовища, що здійснює інтенсивний виховний вплив на особистість. Відповідно до ст. 79 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, особливу увагу треба приділяти підтриманню і зміцненню зв'язків між в'язнем та його сім'єю, коли вони бажані і служать інтересам обох сторін [12]. Наявність проблеми відновлення нормальних сімейних і родинних відносин є характерним у більшій мірі для жінок, які відбули покарання. Слід зазначити, що наявність позитивних сімейних стосунків якнайшвидше впливає на процес соціальної адаптації після звільнення та сімейно-побутового облаштування. До того ж найчастіше члени сім'ї сприяють працевлаштуванню особи, яка відбула покарання, ще до звільнення. Збереження сімейних зв'язків у період відбування покарання в подальшому в значній мірі перешкоджає вчиненню нових кримінальних правопорушень після звільнення з місць позбавлення волі. Побачення засуджених з подружжям, батьками, дітьми здатні урізноманітнити, пожвавити їхнє життя, що у подальшому може слугувати більш плавній соціальній адаптації.

Соціальна адаптація жінки у морально-психологічній сфері. Перш за все слід зазначити, що психологічний стан засуджених та осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, - це складне за своєю структурою психологічне явище, яке поєднує настрої думок, почуттів, прагнень та відношення людини до самої себе та оточуючого світу, визване умовами відбуття покарання [13, с. 59].

Для більшості засуджених жінок характерні такі специфічні стани – підозрілість, дратівливість, тривожність, агресивність, пригніченість, почуття власної неповноцінності. Вони викликаються наступними чинниками: ізоляцією від суспільства та

перебування у замкнутому середовищі; обмеженням у задоволенні власних потреб (у першу чергу біологічних) через тотальну регламентацію поведінки; примусовим включенням до одностатевої соціальної групи.

За даними психологів, процес адаптації особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі, триває від 1 до 3 років після її звільнення.

Слід зазначити, що проблема соціальної адаптації осіб, які відбули покарання, зумовлює необхідність проведення в умовах виправних установ спеціальної роботи з морально-психологічної, практичної та соціально-педагогічної підготовки колишніх засуджених до життя у нових умовах. Така підготовча діяльність спрямовується на активізацію психіки та на формування правильної установки на поведінку особи в умовах свободи. В результаті такої комплексної моральної та практичної підготовки, у осіб, які відбули покарання, формується психологічна готовність жити в нових умовах, що, у свою чергу, забезпечує безболісне входження в нове соціальне середовище і діяльність у ній без додаткової витрати енергії на подолання внутрішнього опору і напруги [13, с. 60–61].

Висновки. Соціальна адаптація жінок, після відбуття покарання – це процес, який пов'язаний із пристосуванням жінки до нових зовнішніх умов і утвердженням у жінки морально-ціннісних орієнтирів та законослухняної поведінки.

Механізм соціальної адаптації жінки, яка відбула покарання, включає наступні складові елементи:

- соціальна адаптація жінки у професійно-побутовій сфері (включає діяльність із пошуку роботи або вибору професії, виробничо-професійне адаптування, контроль за дотриманням трудового законодавства керівництвом підприємств, установ та організацій різних форм власності, вирішення житлової проблеми);
- соціальна адаптація жінки у сфері відновлення сімейних зв'язків (включає діяльність щодо відновлення або збереження сімейних та дружніх зв'язків);
- соціальна адаптація жінки у морально-психологічній сфері (діяльність щодо морально-психологічної, практичної та соціально-педагогічної підготовки, яка полягає в активізації здорових психічних процесів у особи та у формуванні позитивної установки на поведінку в умовах свободи).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк* : Закон України : документ № 3160-VI від 14.04.2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17> (дата звернення 17.11.2019 р.)
2. Білоус К. С. Досвід деяких країн із підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі // Питання боротьби зі злочинністю. 2019. Вип. 37. С. 120–133.
3. *Кримінально-виконавчий кодекс України* : документ № 1129-IV від 11.07.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення 17.11.2019 р.)
4. *Порядок взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк* : документ №

z0408-18 від 04.05.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0408-18> (дата звернення 17.11.2019 р.)

5. *Конституція України* : документ № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 17.11.2019 р.)

6. Давидюк О. О. Проблемні аспекти реінтеграції бездомних осіб, які втратили житло внаслідок позбавлення волі // Демографія та соціальна економіка. 2015. № 2. С. 129–140

7. Підведення підсумків службової діяльності з питань ресоціалізації засуджених у 2017 році. Державна кримінально-виконавча служба України. URL : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/882796>

8. Трюхан О. А. Право на працевлаштування осіб, звільнених із місць позбавлення волі // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 2(2). С. 82–87. (Серія : Юридичні науки).

9. *Кодекс законів про працю України* : документ № 322-VIII від 10.12.1971 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 17.11.2019 р.)

10. Про зайнятість населення : Закон України : документ № 5067-VI від 05.07.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення 17.11.2019 р.)

11. *Про практику розгляду судами трудових спорів* : постанова Пленуму Верховного Суду України : документ № v0009700-92 від 06.11.1992 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92> (дата звернення 17.11.2019 р.)

12. *Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями* : документ № 995_212 від 30.08.1955 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення 17.11.2019 р.)

13. Замула С. Ю., Костенко В. А., Мандра В. І. Основи пенітенціарної педагогіки і психології : навчальний посібник / під ред. В. М. Синьова. Біла Церква : ДДУПВП, Білоцерківське училище професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи, 2003. 101 с.

Стаття надійшла до редакції: 09.11.2019.

Рекомендовано кафедрою кримінального та адміністративного права

THE PROBLEMS OF WOMEN'S SOCIAL ADAPTATION AFTER PENALTY

Yevdokimova M. O.

Abstract. The article deals with the nature of work of women who returned from prison. Deals with key aspects of the social and educational work directly with the categories, their parents and social environment. Characterize the content of the rehabilitation of persons returned from imprisonment. The process of preparing prisoners for release is a system of measures to address the issues of previous employment and community placement of prisoners in anticipation of their psychological, ethical, legal training, providing direct support for the rehabilitation and

development of socially beneficial relations convicts matters of employment and residential placement after sentence. Social work with individuals who returned from prison, is an important part of social workers and social workers, as well as all social institutions are facing these problems.

Special attention is paid to the problems of social adaptation of women after serving the sentence and the mechanism of its implementation that consists of the following elements: social adaptation of women in the professional and household sphere including the activities for job search or choice of profession, production and professional adaptation, control over the observance of labor legislation by the management of enterprises; social adaptation of a woman in the area of family relations reestablishment including the activities to restore or maintain family and friendships; social adaptation of a woman in the moral and psychological field including the activities on moral-psychological, practical and social-pedagogical training that consists in the activation of healthy mental processes of the individual and in establishing of positive attitude towards behavior in the conditions of freedom.

Keywords: women's crime, resocialization, rehabilitation, social adaptation, post-penitentiary assistance.